

SZEGEDTŐL DÉLRE A TISZA MENÉN TRIANONTÓL 100 ÉV UTÁN

Tisza jobb partja mentén Bácskai oldal északról dél felé

Gyálarét

A Tisza-szabályozás 1885. évi átvágása során a Gyálai rét elszakadt anyatelepülésétől, amely Trianonban Szerbiához került. A Tiszán inneni Nagyret határrészen (Fehérpart, Szilágy, Lúdvár) **1923-ban Újgyála néven alakult település 1973-ig Gyálarét néven önálló község volt, ma Szeged városhoz tartozik.** A Gyálai-Nagyréten fekvő Lúdvári dűlő alól az 1970-es évek ásatásai nyomán került elő az ún. Lúdvári Vénusznak nevezett termékenység szobrocska.

Fehérpart-tanya : Az Öregtiszta (más néven Holt kanyar) egyik, a tompai kanyarnál kiemelkedő részének Fehérpart máig is a neve: évszázadokon át egyik legfontosabb révhelye a szegedi Tiszának Szentmihály településnél. Itt érkezett Szegedre a Duna felől az 1830-as években Széchenyi István gőzhajójával, s a part mentén a nép báméskodott csodájára. Szentmihály és Röske alatt húzódó Gyálai-Holt-Tisza 19 km-es szakasza, amely a folyószabályozás során 1887-re készült el a Tisza jobb partján. A Torontál és Csongrád vármegyéket elválasztó megyehatár Trianonig a Gyálai-Holt-Tisza ősi medervonala volt körülfogva a Gyálai nagyretet.

A 90. számú átmetszéssel létrehozott új medret még az 1930-as években is Új-Tiszának hívta a nép, s azt a déli részt, ahol a régi folyómeder kanyarulatába becsatlakozik az új szakasz, az volt az Ördöglyuk, Lúdvár alatt, ma a szerb oldalon. A holtág medre ma áttöltésekkel és zsilipekkel három bögére osztott: az alsó a Halászvíz, a középső a Fehérpart, a felső a Feketevíz.

Röske község

Röske község Szegedtől 15 km-re, délnyugatra az ősi Tisza folyó jobb partján elhelyezkedő ősi falu. Már 1432-ből okleveleken fellelhető a település létezése, akkor még Recke néven. 1439-ben Habsburg Albert, az addig Szeged város tulajdonában álló Röszkét feleségének adományozta. Temesvár visszafoglalására vonulva Frigyes Ákos, szász választófejedelem 1659-ben a falu határában Szentmihálytelek és Röske között táborozott. A törökök kiűzése után, majd a Rákóczi-szabadságharc után is katonai táborhely volt, majd a 18. században dohánykertészek lakták. Valódi településsé akkor fejlődhetett, amikor **1950-ben önállósult az addig Szeged város kapitányságaként működő település.** Röske címere a község múltjára, elhelyezkedésére utal: a Tisza közelségére, a gazdag földekre, a halászfalu múltra, a paprika és dohánytermesztésre. A fűszerpaprika termesztése átfogta a falu gazdasági életét a feldolgozással és értékesítésével.

Horgos

Horgos (szerbül is Horgos, szegediesen Horgas) népe ugyan nem szegedi eredetű, de földrajzi helyzeténél fogva beékelődött a szegedi nagytájba. Horgosnak, mellette Királyhalom (Backi Vinogradi) tanyaközségnek, Hajdúszállás (Hajdukovo) falunak másik hatalmas népéleti teljesítménye elsőrangú szőlőkultúrája: bortermelése, pálinkafőzése. (ma Magyararkanizsa közigazgatásához tartozik)

1746: puszta betelepítés- Kárász uradalom

1920-ig: Csongrád vármegyei nagyközség

1919. Szerb bevonulás

1941-44: ismét Magyarország

1945: Jugoszlávia, majd Szerbia

Határában terült el Szentpétör pusztája, illetőleg dűlő, amely az Árpád-korban az alsóvárosi johanniták birtoka volt. Kárász Miklós 1770 táján nógrádi palóc jobbágyokból, továbbá jászokból alapította meg a falut, majd a 18. század utolsó évtizedeiben a Kárászok szegedi dohánykertészeket telepítettek a község határába.

A Trianonnal elszakadt, ma a Vajdasághoz tartozó nagyközség a szegedi népiség hatása alatt állt, jellegzetesek a napsugárdíszes házak, s a paprikatermesztés. A **kamaráserdei villasoron** 1900 táján számos szegedi polgárcsaládnak volt nyaralója, itt élt Nyilasy Sándor, a híres szegedi festő, s itt kezdte népdalgyűjtését Bartók Béla. Ma Magyarokiszsa közigazgatásához tartozó 6 ezer fős nagyközség.

A királyi kamara 1746-ban a Horgosi-pusztát (mai Királyhalom területe) és a Tisza Szentpéter-pusztát (a mai Horgos területét) eladásra bocsátotta. A horgosi és szentpéteri pusztát a XVIII. század első felében Szeged városa magának szerette volna a királyi kamarától megszerezni, hogy pótolja azt a méltatlan veszteséget, amely a kun puszták elvesztésével érte. Megbízta tehát felvidéki származású főjegyzőjét, Kárász Miklóst, aki elszegényedett család sarjadéka volt, hogy Pozsonyban a kérelmet valóra váltsa. Grassalkovich Antal kamarai elnök (Kárásznak ifjúkori barátja lévén) neki juttatta a két uradalmat. Kárász az új falut az egykori Horgos halászfalutól-tól 3 km-re keletre levő Tisza Szentpéter pusztabirtokán az egykori határőr település Vaskaputól nyugatra, felvidéki magyarokkal és jászokkal telepítette be. Ez a két pusztát 1751-ben Kárász Miklós (1715-1797) felvidéki születésű nemes, szegedi főjegyző birtokába került, aki ezen évtől a területet elkezdte benépesíteni a Tisza Szentpéter pusztája területén, a folyó semlyék mellett épült Kárász majorba. A számonkéréskor Kárász úgy érvelt, hogy az építkezésre itt volt szikföld a vályognak, fa a gerendáknak, nád a tetőnek, és nem csak a Szeged-szabadkai út, hanem a magyarokiszsai út közelébe is került.

Horgosi Kárász-birtok, illetve a Szentpétör pusztája a „P.-Szt.-Péteri gyönyörű paradicsomkert” -ként említve az a Horgosi- Holt-Tisza menti Bitó-tanya (felesége testvérének öröksége, amely Trianonban Szerbiához került -„odaát lett ítélve” írta emlékirásában 1930 -ban) Szegeden van Horgosi u.

Martonos

Martonoš

régi magyar nevén: Martonyos

1696: újratelepülés

1700: földesúri helység

1751-1848: Tisza Korona kerülethez tartozott

1781-ben Martonos környékén megjelentek a gányók, azaz dohánykertészek,

1870: önmegváltás, magyar többség

1910: nagyközség

A tiszaparti halászfalunak a közeli Várossal mindig eleven kapcsolatai voltak.

A Trianon óta Szerbiához tartozó, Martonos a szegedi kirajzás egyik települése.

Az 1900-as évek elején a tiszai hajózás révén a Tisza-jobbparti községnek eleven kapcsolata volt Szegeddel, lakosai bejártak a szegedi piacokra. Jellemző a paprikatermesztés és kosárfonás. Ősi révhely, tiszavirágzás helye, napsugaras oromzatú népi házak

A jugoszláv mögyszállás után a trianoni határon túli, „odaáti” paprikatermelés központja lött.

Szegeden van Martonosi u. Alsóvárosban

Jelenleg Magyarokiszsa közigazgatásához tartozó 2 ezer fős község.

Magyarkanizsa (Kanjiža)

Magyarkanizsa (korábban Kanizsa, szerbül Kanjiža) kisváros és község Szerbiában, a Vajdaság északkeleti részén. A trianoni szerb-magyar határtól délre, a Tisza jobb partján terül el Bácskában.

1751-ben a Tiszai Korona (Kamara)-kerülethez csatolták

1773: Bács-Bodrog vármegye szerves részévé válik. Mezővárosi és révjogot is nyert.

1908: rendezett tanácsú város

II. világháború után Kanizsának nevezték

“A legmagyarabb Vajdasági magyar város”

hagyományörzés, révhely, halászati múlt, tiszavirágzás

magyar tanyavilág, ő-ző beszéd

1686-ban a keresztény hadak (köztük magyarok és szerbek) ezen a napon egyesült erővel kiűzték a törököket Szeged és Zenta térségéből. A török uralom felszámolásával Ó-Kanizsa is a határőrvidék része lett, majd ennek feloszlata után 1751-ben a Tiszai Korona (Kamara)-kerülethez csatolták. Ebben az időben hagyta el nagyszámú szerb lakosság, és települt át a Bánságba, Helyükbe a Kamara 1753-tól magyar lakosságot telepít át az északi megyékből, s a település Bács-Bodrog vármegye részévé vált, mezővárosi és révjogot is nyert. Már száz évvel ezelőtt hírnevet szerzett a kanizsai téglá- és cserépgyár, fűrésztelep, kőművesek, az ácsok, a kubikosok, gőzmalmok. Trianonnal került a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz, s délszláv lakosságot telepítettek be. A kanizsai közigazgatás alá tartozó egykori puszták, majd tanyaközségek: Adorján, Oromhegyes, Völgyes, Tóthfalu. A kisvárostól délre Adorjánig a Tisza jobb partja régi vizes élőhely, amely a tiszavirágzás révén ismert elsősorban, valamint strandja és 1913-óta működő gyógyfürdője révén. Beszédes József vízépítő mérnök szobra itt áll.

Az első világháború utáni trianoni békeszerződéssel került a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz. A néhai városi közlegelő területére – az etnikai arányok megváltoztatásának tilalma ellenére – a szerb kormány délszláv lakosságot telepített, így alakult ki **Vešbit és a későbbi Vojvoda Zimonjić**, de más településkezdemények is kialakulóban voltak Szegeden van Kanizsai u.

Adorján (Adorjan)

1863-tól önálló kisközség magyar többséggel

Adorján (rácul: Адорјан) máig is magyar többségű, de fogyatkozó település a hajdani Bodrog vármegyében, a megszállt Délvidéken (Vajdaságban). Nevét 1271-ben említette először Árpád-kori oklevél Adryan alakban. Felsőadorjánban állott a Szent Márton monostor és Szent György búcsújáró temploma is.

Zenta város,

Szinta, Szenta, Senta

A Trianon által Bács-Bodrog vármegyével együtt elszakított Tisza jobbparti magyar többségű város a szegedi nagytáj települése, a vajdasági magyarság egyik legfontosabb kulturális központja.

1702: Tisza határőrvidék, szerb határőrök letelepítése

1751: kiváltságos koronaterület, betelepítés kezdte

1867: kiegyezés után fejlődés

1873: fahíd a Tiszán

1889: vasúti kapcsolat

1907: tiszai vashíd

1941-44: Magyarországhoz tartozik

Zentai csata (1697) emlékhelye
Városháza, múzeum, szecessziós épületek
Régi Mesterségek Háza, halászati hagyomány
magyar kulturális központ,
Közúti híd (1873), vasúti híd (1931)

Szegeden Zentai u. emlékeztet az eseményre

Ada

1836: mezőváros
1920: Bács-Bodrog megye
1941-44: Magyarországhoz tartozott
1920-ban elcsatolt délvidéki Ada (Ada, Szerbia) községről. Ada jelentése törökül: „sziget”.
magyar többségű
Szarvas Gábor nyelvművelő és Rákosi Mátyás szülőhelye
Szegeden van Adai u.

Mohol

Mohorréve, szerbül Mol
A Tisza jobbparti település 1957-ben népszavazás útján csatolódott Adához. A délvidéki település közvetlen szegedi kapcsolata nem mutatható ki.

Tizsakert, strandfürdő, tájház, állatkert, hajókikötő
Moholy-Nagy László művészeti indulóhelye
Szegeden van: Moholi u.

Péterréve

Bačko Petrovo Selo, népnnyelven Pecelló,
Petrovcse, Péterint, Peterin, Petrin helynevek arra utalnak, hogy a falunak szerb lakossága lehetett.
a Tisza mentén elterülő bácskai falu, amely közigazgatásilag Óbecséhez tartozik. A tipikusan alföldi jellegű település valamivel több, Az utóbbi évtizedekben egyre fogyatkozó lakosság száma ma már alig több mint 7000, többségük magyar.

1702-től :Tizsai Határőrvidék része
1755- betelepülés, dorozsmaiakkal is
1770-es évek: szerb elvándorlás
heylükre katolikus magyar népesség
1944 ősz jugoszláv kommunista bevonulás

Katolikus, pravoszláv templom
Szentkút búcsújáróhely

Óbecse

Bečej, Rácbecse, Magyarbecse

1694: szerbek betelepedés
1750: Tizsai Koronakerület központja
1757: kun és jász betelepülés, dorozsmaiak
1800- as évek: gabonakereskedelmi központ
korábban zsidóság
1918-ban az SZHSZ-királyság része

1941-1944: magyar fennhatóság
1944: jugoszláv megszállás
1960: szerb közigazgatási átszervezés
1991: háború , magyar elmenekültek
helyére több ezer szerb menekült érkezett
jelenleg: magyar-szerb népesség

Templomok, városháza, múzeum , emlékház, Dungyerszki-kastély
művésztelep, sörgyár, Than Mór és Than Károly szülőhelye
Eiffel-zsilip (1899)

Bácsföldvár

Bačko Gradište, Feldvár

Karlócai béke után újraterlepült
1751-től: Tisza Korona Kerület
1870: önmegváltás a földesúri terhek alól
1904-ig Tisza-Földvár
1910: magyar többség
1848: véres harcok
1941-44: magyar fennhatóság
után szerb megtorlások (Csonthalom)
magyarlakta jelenleg is

Csurug

Csorug, Charug, Čurug

1699: török után szerb újraterlepítés
1751: Tisza Korona kerület része
1870 -es évek erős fejlődés
1910: szerb többség, gabonakereskedelem
1944. végi vérengzések magyar és szerb áldozatainak tömegsírja-emlékhelye

Zsablya

Zseblye
Žabalj

1686: határőrség alakulása
1763: csajkás katonai szolgálat
1784: tiszai áradások miatt áttelepülés
1873: újra vármegyei közigazgatás
1910: szerb többség, járásszékhely
1944: újvidéki vérengzés

Titel

szerbül Titel, németül Titel vagy Theisshügel

A Tisza jobb parti legdélebbi települése a Duna-torkolatnál. Itt folyik be a Tiszába a Temesség- Bánság felől a régi Bega. kisváros a Vajdaságban. A Titeli-fennsík lábánál fekszik Bácska délkeleti csücskében, a Tisza jobb partján. A várossal átellenben, a bánáti oldalon ömlik a Béga a Tiszába, pár km-re délre pedig a Tisza torkollik a Dunába.

egykori vár, egykori hajógyár, tájház
Szegeden van Titeli u.

Szalánkemén

Stari Slankamen

Szalánkeméni vármaradvány, római emlékek

1691. évi csata , görögkeleti templ., borászat, gyógyfürdő

Tisza balpart –Bánati szerb oldal

Gyála

Dala, korábban Djala,

1910-ben uradalmi telepesfalu szerb többséggel

A Tisza bal partján, a torontáli oldalon, Trianon óta Szerbiában lévő jelentős szerb többségű község, egykori szögedi kirajzású falu. Szomszédságában feküdt a középkorban Daróczfalu (1451). A mai Gyála helység helyén a Nagy-Gyála feküdt. 1848-ig a kamara volt a földesura. A szőregi kincstári uradalom megszűntével Szapáry gróf birtokába került. A falu magyarsága a 18. század utolsó évtizedeitől kezdve dohánykertészként szivárgott be eredendően szegedi, illetőleg szőregi, ószentiváni családokból állott. Ma 800 fős község tele diófával, Törökkanizsa közigazgatásához tartozik.

Szegeden van Gyálai út.

Ókeresztúr

Rácköröszúr, Szerbkeresztúr vagy Ókeresztúr, Srpski Krstur

uradalmi telepesfalu szerb többséggel

Temesvár visszavétele után szerbek kezdtek ide letelepedni, 1717-ben Kistúr néven említik. A trianoni határtól délre elterülő túlnyomóan szerb többségű, hajdanában a szőregi kincstári uradalomhoz, Szeged bérleményéhez tartozó bánáti falu, amelynek magyar kisebbsége a 18. század végén dohánykertészként telepedett itt meg. Ma Törökkanizsa közigazgatásához tartozik, 1600 fő lakja.

Törökkanizsa

Révkanizsa, Újkanizsa, szerbül **Novi Kneževac**, németül Neu-Kanischa

uradalmi nagyközség volt, szerb többséggel

nábob-kastélyok, halászati hagyományok

fűszerpaprika feldolgozás

A legszebb Tisza bal parti települések egyike a bánáti oldalon, Árpád-kori átkelőhely: Rew Kanisa. Itt volt a királyi sóraktár, középkori neve Révkanizsa. A Törökkanizsa nevet akkor kapta, amikor a bánátiak 1686 - 1718 között még a félhold uralma alá tartoztak. Régebben Újkanizsa, szerbül Novi Kneževac, németül Neu Kanischa. A 18-19.-században a legbefolyásosabb és leggazdagabb nemesek bánáti központja, 1832-től mezőváros. Szerviczky György a helység ura 1804 és 1820 között Szegedről dohánykertész-családokat telepített uradalmára, más részük a szomszédos Budzsák gányófaluból származik. A halászati múltú, paprikatermesztő, néptánc örökségű, Hagyományok Házával rendelkező kisváros ma 7 ezer fős. Szegeden van Törökkanizsa u.

Józseffalva

szerbül **Obilićevo**, régies nevén Jozefova régen összeépült Törökkanizsával, de kamarai birtokon hamarabb települt. 1817-ben kapott kiváltságlevelet. Magyar lakosságának eredete zömében Szegedről származott. A mai Törökkanizsa közigazgatásához tartozó helységrész.

Szanád

szerbül **Sanad**, németül Sanad

1803: német telepítés

1920: szerb-német többség

Csóka

Čoka, Csaka

1910: uradalmi-gazdasági magyarlakta nagyközség

Lederer-Kastély, szőlészet-borászat, Csókai-csata

A Tisza bal partján Zentával átellenben fekvő révátkelőhely nagyközség, régi nevén a Csaka. Kőkorszakbeli leleteit Móra Ferenc ásátásai (1908) hozták felszínre. 1280-ban a kunok földülták. Temesvár eleste után elpusztult, majd a zentai győzelem (1697) után szerb pásztor nép szállta meg. A kamarától Marczibányi Lőrinc vásárolta meg, 1782-ben 500 szegedi családot telepített ide, akik Csókán és az uradalomhoz tartozó pusztákon dohánykertészként vertek gyökeret. 1800 táján Baranyából és Tolnából származó magyar családok, kisebb számmal felvidéki szlovákok is érkeztek a településre. 1868 után az uradalmat a Lederer-fivérek vették meg, akik híres gazdaságot hoztak itt létre szőlészettel, borászattal, szeszgyárral. A második világháború után ebből fejlődött újjá. Ma önálló község a Szerb-Bánátban 4 ezer fővel. Szegeden van Csókai u.

Tizsaszentmiklós

szerbül **Ostojićevo**, németül Sankt Nikolaus an der Theiss

Tisza menti bánági község Csókától délre. A középkorban Rasán-Szent-Miklós néven virágzott. Magyar lakosságát a hódoltság idején szerbek váltották föl, szerbül korábban Potiski Sveti Nikola, ma Ostojićevo, német neve Sank Nikolaus an der Theiss. Magyar -közte szegedi - lakossága 1803 után több szakaszban telepedett meg a faluban. Ma Csókához tartozó magyarságát őrző 2800 fős község.

Hódegyháza

Jazovo

Csókához tartozó, attól délkeletre az Aranka menti temesközi magyar falu régen **Jázova**, szerbül Jazovo. A középkorban Hódegyháza néven virágzott. Magyar lakossága a török időkben eltűnt és szerbek költöztek a helyükre, a falu régi magyar nevéből **Hodics** lett. A temesvári kincstári igazgatóság 1760 táján Jázova-Hodics néven szegedi dohánykertészekből gányófalut alapított a régi helyén. Házaik homlokán föltűnt a napsugár, amely szintén Szegedre emlékeztet. Ma Csókához tartozó ezer fős község.

Padé

Padej, Magyarpadé

Az Aranka mellett a Tisza torkolatnál fekszik Csóka községhez tartozik. Régi magyar nevén Magyarpadé, szerbül Srpski Padej, ma hivatalosan Padej. Vegyes lakosságú falu, amely a középkorban a Csanád nemzetség birtoka volt, a hódoltság alatt szerbek lakták. A török után a kamaráé, majd Ormosdy István vásárolta meg, aki 1784-ben szegedi dohánykertész családokat telepített a szerbek mellé. Földesura 1814 után a Diván család lett, a falu ekkor két településrészre különült el, az egyikben a szerbek, a másikban a magyarok laktak, két kúriája épült. Magyar többségű 2800 fős község, testvérvárosa Csanádpalota.

Törökbecse

Novi Bečej, Neu Betsche, Becse, Újbecse

szerb-bánati kisváros a Tisza bal partján, Óbecsével átellenben

1752: bácskai szerb határőr telepések

1774: mezőváros

1782: kamari birtok, Sissányi-uradalom

1820: szegedi gányók betelepítése

bánati gabonakereskedelmi köpont

Rohonczy földesúri borászat

Sóskopó Természeti Rezervátum

Múzeum, Hungária-szobor, 48-as vértanú síremlék

Kálmány Lajos itt is rövid ideig káplánkodott. Szentkláray Jenő plébános, a Bánság történetírója szülőhelye. Rohonczy földesúrnak köszönhető borászata.

Búcsújáráhely, Hungária –szobor áll itt, temetőjében 48-as vértanuk síremlékével. Határában áll a híres

Határában az Aracsi pusztatemplom maradványa.
tőle délre épült az 1976 óta működő tiszai duzzasztógát.

Tiszatarrós

Tarras, Taraš

egykori révátkelőhely

Nagybecskerek

Becsekereke, Zrenjanin

1769: mezőváros

1918-ig: Torontál vármegye székhelye

Osztrák–Magyar Monarchia: jelentős ipari fejlődés

egyházmegyei székhely

18. század szerb és német többség

jelenleg: 75 % szerb nemzetiség

látnivalók: székesegyház, reform. templom, paloták, hidak, Nemzeti Múzeum,
szecessziós megyeháza, torontáli szőnyeggyártás egykor, Kiss Ernő szobra
Szeged-Szőregen van Nagybecskereki u.

Écska

Ecsehida, Ečka

Lázár-kastély , 1848-as csatahely

határában az Ó-Bega mentén a **Császár- tó**, természetvédelmi terület, madárfészkelőhely

Perlász

Perlez

Gróf Perlász telepítvénye, 1778: szerb határőrök

Rezsóháza

Knićanin, Rudolfsnad

1800 as évek elején vált ki Perlaszból

II. Világháborúban megsemmisítő munkatábor volt német áldozatokkal

alatta van a Tisza torkolat 0-kilométer

Összeállította: Firbás Zoltán

Szeged, 2021.